

O'ZBEKISTONDA XUSUSIY TADBIRKORLIK FAOLIYATINING RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI

Xomidov Xojiakbar Adhamjonovich

Osiyo xalqaro universiteti magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10460919>

Bugungi kunga qadar “tadbirkorlik” tushunchasini yoritish va uni ilmiy jihatdan asoslash bo'yicha ko'plab ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilgan bo'lib, ilk bora iqtisodiyot ta'limotlariga tadbirkorlik tushunchasi ingliz iqtisodchisi R.Kantilon tomonidan kiritilgan.

R.Kantilon tadbirkorlik faoliyatini o'rganishga ilmiy yondashuvlarni shakllantirgan va uning “Savdo qilish to'g'risida bitiklar” deb nomlangan asarida bayon etilgan.

R.Kantilon mazkur asarida: “Tadbirkor xavf-xatar ostida savdo faoliyatini yuritib, o'z korxonasiga ega bo'lgan va raqobat asosida faoliyatini yurituvchi shaxs hisoblanadi” deb ta'riflaydi. Uning fikricha, tadbirkor noaniq daromadga ega kishilar (dehqon, hunarmand, savdogar va boshqalar) sababi ular boshqalarning mahsulotlarini ma'lum narxlarda sotib oladilar va o'z mahsulotlarini qanchaga sotishlari noma'lum, deb hisoblaydi.

Fransuz iqtisodchisi J.B.Sey tadbirkorlik faoliyatini o'z tavakkalchiligi va mablag'lari asosida ma'lum bir mahsulotni kapital, mehnat va tabiiy boyliklardan foydalangan holda mahsulot ishlab chiqarishga kirishgan shaxs, deb ta'riflaydi. Keyinchalik yana bir fransuz iqtisodchisi va davlat arbobi A.Tyurgo ilk bora tadbirkorlik faoliyatida ishlab chiqarish vositalarini asosiy omil sifatida ko'rib, tadbirkorlik faoliyatini nafaqat riskka asoslangan kapital qo'yilmalar tashkil etishi, balki ma'lum boshqaruv qobiliyatlarini talab qiladi, deb hisoblaydi.

Shotlandiyalik iqtisodchi A.Smit o'zining “Xalqlar boyligining tabiati va asoslari” nomli asarida tadbirkorni ma'lum bir foyda ko'rish maqsadida tijorat g'oyasini amalga oshiruvchi shaxs, deb ta'riflaydi va shuning uchun tadbirkorlik faoliyatidan ko'rilgan foyda avval amalga oshirilgan riskning mukofoti, deb ta'riflaydi.

Ingliz iqtisodchisi D.Rikardo tadbirkorni o'z mablag'larini daromadli faoliyatga yo'naltira oladigan investor yoki oddiy kapitalist sifatida ta'riflaydi.

Ingliz iqtisodchisi A.Marshall ilk bora tadbirkorlarni yuqori malakali insonlar sifatida ko'rib, ular o'zlarini xavfga qo'ygan holda jamiyatning ehtiyojlarini qondirish uchun faoliyat ko'rsatishadi, deb ta'riflaydi.

R.Xizrich va M.Piters tadbirkorlik faoliyatining nazariy jihatlarini tadqiq etgan holda quyidagi ta'rifni taklif etishgan: “Tadbirkorlik bahosi bo'lgan yangi mahsulotni yaratishdir, tadbirkor esa mazkur faoliyatga barcha kuchini sarflagan holda yuzaga keladigan riskni anglaydigan inson”.

Keyinchalik Avstriyaning iqtisodiy maktabi vakillari L.Fon Mizes va F.Xayek, Y.A.Shumpeterning ta'limotlarini chuqur o'rgangan holda tadbirkorlikni resurs sifatida qarashadi, ammo tabiiy resurslar uchun foydasi kamligini e'tirof etgan.

Hozirgi kunda respublikamizda kichik biznesni tasniflashni takomillashtirish, rivojlanish tendensiyalarini aniqlash va baholash, iqtisodiyot va mulk sektorlari rivojlanishidagi o'zaro aloqalar hamda nomutanosibliklarni aniqlash, kichik biznesni rivojlantirishdagi institutsional o'zgarishlarni ilmiy tahlil etgan holda ustuvor yo'nalishlarini aniqlash kabi ilmiy-nazariy muammolar, kichik biznes genezisi va rivojlanish qonuniyatlarini antimonopol siyosat, raqobatchilik muhiti va mexanizmlari bilan bog'liqlikda tizimli tahlil etish, rivojlangan davlatlarda iqtisodiyot tarmoqlari taraqqiyoti barqarorligini baholashda samarali

qo'llanilayotgan usul va modellar yordamida respublikamizda kichik biznesning iqtisodiyot tarmoqlaridagi rivoji hamda istiqbollarini baholash, kichik biznes subyektlari uchun iqtisodiyot tarmoqlari jozibadorligini zararsizlik tahlili yordamida aniqlash, kichik biznes subyektlari "hayotiy davrini" uzaytirish, ularni barqaror va mutanosib rivojlanishini monitoring qilib borishni ta'minlaydigan qo'shimcha statistik ko'rsatkichlarni ishlab chiqish, respublikamiz mintaqalarida kichik biznes rivojlanishi tendensiyalarini aniqlash kabi ilmiy-amaliy muammolarni hal qilish va amaliy tatbiq etishga haqiqiy zarurat tug'ilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotini mustahkamlash, har tomonlama rivojlantirib borish, iqtisodiyotni xususan bozor munosabatiga o'tishni tezlashtiruvchi eng asosiy yo'llardan biri bu kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish hisoblanadi.

Tadbirkorlikni rivojlantirishning asosiy maqsadi mamlakat iqtisodiy o'sishining qo'shimcha manbai sifatida ijtimoiy muammolarni bartaraf etishda katta rol o'ynaydi, bandlik muammolarini hal etish, milliy boylikni o'stirish va millatning farovonligi uchun xizmat qiladi. Iqtisodiy faollik va mustaqillikning muhim shakli bo'lmish tadbirkorlik respublikamizda bandlikning aniq shaklini va yangi ish joylarini barpo etish yo'lida eng rivojlangan davlatlar tomonidan qo'llab-quvvatlanib kelinmoqda.

Tadbirkorlikning davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishi bir necha yillar mobaynida maslahatlar berish, moliyaviy yordam ko'rsatish yoki soliqlar to'lashda tadbirkorlar uchun ma'lum bir imtiyozlar berilishida aks etmoqda.

Tadbirkorlik muhiti mamlakatning rivojlanish asosini tashkil qiladi va ishbilarmon kishilarning faoliyat mazmunini belgilab beradi. Turli mamlakatlarda tadbirkorlik muhiti turlichadir. Rivojlangan mamlakatlarda bunday muhit o'zining qulayligi hamda iqtisodiy jarayonlarning yuqori darajada unumli tashkil qilinishi bilan ajralib turadi. Iqtisodiy jarayonlar qanchalik unumli bo'lsa, jamiyat moddiy va ma'naviy jihatdan shunchalik yuqori darajada bo'ladi.

References:

1. Marshall, Alfred. [1879] 1987 yil. Tashqi savdoning sof nazariyasi: Ichki qadriyatlarining sof nazariyasi. A. M. Kelli. ISBN 067801194X
2. Xizrich R., Piters M. 'Predprinimatelstvo ili kak zavesti sobtvennoye delo i dobitsya uspeha - Moskva: Progress-Unevers, 1991. - 160 s.
3. Richard Kantilon. "Umuman savdo mohiyati to'g'risida insho" 1755-y.
4. Тюрго «Размышления о создании и распределении богатств» 1774-г.
5. Boltaboev M.R., Qosimova M.S., Ergashxodjaeva SH.J., G'oyibnazarov B.K., Samadov A.N., Xodjaev R. Kichik biznes va tadbirkorlik: O'quv qo'llanma. – T.: "Iqtisodiyot", 2019. – 171 bet.